

նուազ երկիւղածութեամբ, հաւանականաբար յապաւած ըլլայ իրեն զարդ երեւցածները և միայն ուշ դրած չափերուն մէջի գլխաւոր ձայններուն՝ զանոնք էական համարելով երգին։ Թիրեւս երկուքնիս հակադրութեամբ ներկայացուցած ըլլանք զանոնք, և եթէ իդանակներու կարգը փոխուած է, ինչպէս իրօք եղած կը համարիմ, այլ եւս ուրիշ բան պէտք չէ Շրէտտէրի և մեր ներկայացուցած եղանակներու մէջ եղած նմանութեան յարաբերութիւնքն անիմանալի բնելու համար։ Սակայն, այս եղանակաց վրայ մեր դպրապետին աւելցուցած զարդերը չափի վերածելու համար յաղթած զմուտարութիւննիս, ոչ միայն ապացոյց մ'են հաւատարմութեամբ Հայոց ութ ձայն եղանակներն օրինակած ըլլալնուս, այլ նաեւ նոյն իսկ այդ զարդերն աւելի կաւտարեալ և աւելի ճիշդ զաղափար մը կուտան Հայոց երաժշտական հանճարոյն ու ճաշակին։

Յաւալին այն է, (որ և ամէն տարակոյս կը փարատէր ու շատ զմուտարութիւնք կը վերցնէր) եթէ Շրէտտէր մտածած ըլլար ստիպել այս ութ ձայններն իրեն երգող անձը, որ հայկական երաժշտութեան նշաններուն վրայ բառերն ալ գրէ, ինչպէս որ մենք ընել տուինք մեր դպրապետին. որովհետեւ մեզի այնպէս երեւցաւ, թէ այս զգուշութեամբ միայն կրնայինք երգչին ուշադրութիւնը սեւեռել և ստիպել զինքը հաւատարիմ ճշդութիւն պահել այս նշանաց գործածութեան՝ և հետեւաբար եղանակաց խաղերուն մէջ. և եթէ ինքն ալ, մեզի պէս բառերուն վրայ խաղերը դրած և մեր գրերով դրած ու մեր նօղայով նշանակած ըլլար՝ հեշտուս կը հասկըցուէր և կը դիրանար դատաստանը, և նոյն իսկ Հայոց համար համեմատութեան միջոց մը կ'ըլլար անոնց ճշգրտութիւնը ճանչնալու և հաւատաւելու համար, այս նիւթիս վրայ խորհրդակցելու առթին։ Արդ, մեր ներկայացուցած եղանակաց վրայ կարելի է այս փորձն ընել, և ուղղել ուր որ ճշգրտութիւն կը պակսի, և կը փափաքինք որ օր մը ըլլայ, քանի որ շահ մը չունինք կեղծելու կամ ծածկելու այն սխալները՝ որ մերը չեն. մեր հետազոտութեանց և աշխատութեան գլխաւոր նպատակն

տակն ըլլալով դիրացնել այլոց՝ լուսաւորել և խորամուխ ըլլալ այն քաներուն, որոնց մենք ժամանակ կամ առիթ չունեցանք, և կամ ի հեռուստ և ի մթան միայն նշմարեցինք, անպակաս ըրինք ջանքերնիս յաւոքելու առ այն։

Գարայարեղի

էդ ԿՑ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊԻԼԻԿԵԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ

(Շար. տես 215)

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԷ ԿՈՇՏԱՆԵ, ՀԱՄԱԽՈՏԱՐՈՒՆ
ԹԵԱՆՑ ԵՒ ՏԱՌԱՒԱՐԱԶՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ.

Ա. — Հայկական աղբիւրներու կոչմանց մէջ, անոնց մանաւանդ որ միջին հայերէն են, առաջին տեղին կը գրաւէ յիշուած աղբերաց Համառօտագրութիւնն, յետոյ տեղեւուն թիւը։ Ընդհանրապէս սակայն Անսիզք Անտիոքաց գրեւէ կոչմանց մէջ, Համառօտագրութիւնն ASS. Ant. յաճախ գտնել եղած է. ուստի այն ամէն կոչմունք որ համառօտագրութիւն մը չունին միասին, Անսիզք Անտիոքացէն առնուած են։ — Գալով տեղեւուն թուոյն, էջերու թիւը՝ իրեն յաջորդող տողերու թիւերէն զատուած է (—) գծիկով մը. երբ շատ են տողերու թիւերը, կէտով մը իրարմէ կ'որոշուին։ Այսպէս, օրինակի համար, պարոնն 13-7. 24. 31, կը ցուցնէ թէ պարոնն կայ Assises d'Antiocheի մէջ յէջ 13, տող 7, տող 24, տող 31. և ուրիշ շատ էջերու թուոց մէջ. զոր օր. Ֆուլան 13-13, 15-15, 41-7. 22, ըսել է որ Ֆուլան կը հանդիպէ Assises d'Antiocheի մէջ յէջ 13 տող 13, յէջ 15 տող 15, և յէջ 41 տող 7 և տող 22։ Մանուցանենք և զայս որ Վաստակոց գրոց, Մխիթար Հերացոյ և ուրիշ մի քանի աղբերաց կոչմանց մէջ տողերու թիւերը առ հասարակ նշանակուած չեն։ Ուր որ տեղահամարն սխալ ըլլայ, պիտի սրբագրուի Բաագրբէն մէջ՝ որ իբր յաւելուած այս քերականութեան՝ լոյս պիտի տեսնէ։

Բ. — Յուզակ մէջ բերուած աղբրաց և զրբերու զխաւոր համառօտագրութեանց.

Aid. = Քննական Փերականութիւն արդի հայերէն լեզուի. Գեր. Ա. Արտընեան. Վիէննա 1866. I, Նախաշաւիղ. II, Փերականութիւն. Airar. = Այրարատ, տեղագրութիւն Հ. Ղ. Աւրիանի. Վենետիկ 1890. Allahd. = Յ. Յ. Ալլահզիւրեան, Ուշիկա կամ Զեթուն. Կ. Պոլիս 1884. Aristak. v. Last. = Արեսակէս Լաստիվերցի. Վենետիկ 1844. Arm. Gramm. = Armeniche Grammatik von H. Hübschmann. I, Լայբցիկ 1895, II, Լայբցիկ 1897. Ass. Ant. = Assises d'Antioche. Վենետիկ 1876. Bagrat. = Բագրատունի (Հ. Արսէն Կ.), Հայերէն Փերականութիւն (ի պէտս զարգացելոց), Վենետիկ 1852. Bars. Mark. = Բարսեղ, մեկ. նուիրն աւետարանին Մարկոսի, 1325 տաբուլոյն. Bazm. = Բազմապէս, հայերէն ամաթերթ Վենետիկոյ. Canik.* = Յ. Կ. Ճանիկեան, Հնութիւնք Ալիսայ. Թիֆլիզ 1895. Cart. 4ma L. Cart. = V. Langlois, Cartulaire de la Chancellerie royale des Roupéniens. Վենետիկ 1863. Carént. = Ճաւրնոյրք. Cax. = Զախմախեան, Բազմիւրք Իրարաւա հայ և իտալական. Վենետիկ 1837, (Dizionario armeno-italiano, composto dal P. E. Ciakoiak. Venezia 1837). Crb. = Զրչետ, Փերականութիւն արամեան լեզուի. Բարիք 1823, (Grammaire de la langue arménienne, par Cierbied. Paris 1823). Dav. Phil. = Դաւիթ (անյաղթ) Փիլիսոփայ. Վենետիկ 1833. Dion. Thr. = Grammaire de Denis de Thrace par M. Cierbied. Բարիք 1830. Dipl. Sarv. = Միլին հայերէն արարուն մարհակ Սարուանդիարի պարունին. յամին 1271. Dul. = Dulaurier, Recueil des Historiens des Croisades I: Eleg. Ed. = Ողբ Եղեսիոյ. Eleg. Jer. = Ողբ Երուսաղէմի, Գրիգոր Տղայ (առ Տիւրքիէի). Faust. Byz. = Փաւստոս Բիւզանդացի. Վե-

նետիկ 1832. Ganj. = Գանձարան, Հաւաքմունք եկեղեցական երգոց. Gowrik. = Հ. Գ. Գովրիկեան, Հայք յեղիսարեթուպիւ թրանսիլվանիոյ. Վեննա 1893. Gr. Mag. = Գրիգոր Մագիստրոս. Վենետիկ 1868. Gr. Nar. = Գրիգոր Նարեկացի. Վենետիկ 1840. H. = Հ. Ղ. Յովնանեան, Հետազոտութիւնք նախնեաց ասովորէնի վրայ. Վեննա 1897. Հտ. I և II: Han. = Dr. Jan Hanusz, O Języku Ormian Polskich. Գրագովիայ 1886. Hant. ams. = Հանդէս ամսօրեայ, հայերէն ամաթերթ Վեննայի. Hdwb. = (Handwörterbuch), Առնեռն բաւարան հայկազեան լեզուի, Վենետիկ 1865. Hej. Kor. = Հեթում (Իլյան) Կոռիկոսի, Ժամանակագրութիւն, Ժի զարէն. (Հրտ. ի Recueil des Hist. des Crois. I.): H. Hübschm. Arm. Stud. = H. Hübschmann, Armenische Studien, Լայբցիկ 1883. H. Hübschm. Arm. = H. Hübschmann, Armeniaca I ZDMG. Հտ. 35 և 36: H. Hübschm. Chron. = H. Hübschmann, Zur Chronologie der armenischen Vokalgesetze, in "Sprachwiss. Abh. ed. L. v. Patrubány", Պոտաբէլա 1898. H. Hübschm. Sem. Lw. = H. Hübschmann, Die Semitischen Lehnwörter im Altarmenischen, ZDMG. Հտ. 46. Karek. I և II. = Հ. Գարեգին Զարր. Պատմութիւն հայերէն դպրութեան, I, Հին Մատենագրութիւն, Վենետիկ 1865. II, Նոր Մատենագրութիւն. Վենետիկ 1878. Kar. k. Bibl. = Հ. Գարեգին Զարր. Հայկական Մատենագրութիւն. Վենետիկ 1883, (Bibliographie Arménienne 1565-1883). Karek. Cat. = Karekin P., Catalogue des anciennes traductions arméniennes, des IV-XIII siècles. (Մատենագորան Հայկական Թարգմանութեան նախնեաց. (Դարր. Դ-ժ. Գ). Վենետիկ 1889. Kos., Samml. = Կ. Կոստանեանց, Նոր Ժողովածու. Միջնադարեան Հայոց տաղեր և ողտնաւորներ, մասն I, II, III, Թիֆլիզ 1892. Kost. Joh. Tlk. = Կոստանեանց, Յովհաննէս Թիկուրանցի և Իւր տաղերը. Թիֆլիզ 1892. L. = V. Langlois. Cartulaire և այլն. Տես ի Cart.: Lied. Lev. = Միլին հայերէն ժողովրդական երգ Լեւոն Իլյանին վրայ. Հրտ.

* Հոս՝ ինչպէս նաեւ զործոյն բաւոր ընթացքին մէջ եւրոպական շեղադիր տառերն ծ. չ. յ. ծ. չ. և զհ համապատասխանն ընադրին ծ. ծ. յ. ծ. չ. (բ. է. ծ. շ. ծ) տառերուն: Կ. Բ.

ի Historiens des Croisades I.: Mast. jahk. = Լատիներէնէ թարգմանուած Հայերէն ծիւարան ժ. դարու (Մալթոց Հայկական), Margol. Syr.-Arm. = Margoliouth, The Syro-Armenian Dialect (Կը գանուի ի "Journal of the Royal Asiatic Society", 1898-1899), Matth. Urrh. = Մատթէոս Եղեռացի (Ուհայեցի), Ժամանակագրութիւն (ի Recueil des Historiens des Croisades I. ed. Dulaurier): Mem. Smp. = Յիշատակարան Սմրատայ, Հրտ. "J'Assises d'Antioche", էջ 93. Mich. Syr. = Միքայէլ առորւոյ, Ժամանակագրութիւն (ի Recueil des Historiens des Croisades I. ed. Dulaurier): Min. Loh. = Հ. Մինաս Բժշկեանց, ճանապարհորդութիւն ի Լէհաստան. Վենետիկ 1830. Mr. A. = Խմբագրութիւն (կատարուած) 1294 տարուոյն, միջին Հայերէն ձեռագիր բժշկարանի մը. Mr. B. = Նոյն ձեռագիր բժշկարանին 1438ին կատարուած խմբագրութիւնն. Mser. = L. Mserianç. Sravnitel'naja Fonetika Musškavo Dialekta w swjazi s fonetikoju Grabara. Մոսկուա 1897. Mx. Gos. = Միխիթար Գօշ, Դատաստանագիրք Հայոց. Վաղարշապատ 1880. Mx. Her. = Մխիթար Հերացի, Զերմանց միխթարութիւն. Վենետիկ 1832. N. Lamp. = Ներսէս Լամբարցի. N. Snorh. = Ներսէս Շնորհալի: Nwa. Wb. = Բաւզիրք յաշխարհարարէ ի գրաբար (Neuwest-armenisches Wörterbuch). Վենետիկ 1869. Palas. = Ս. Պալասանեան, Քերականութիւն մայրենի լեզուի, չորրորդ տպագրութիւնը 1894. Patk. Mat. = Կ. Պ. Պատկանեան, Materialy dlja izucenija armjanskich narecij. I. Govor nachicevaskij. Բեդերսպուրկ 1875. - Patk. dial. = Կ. Պ. Պատկանեան, Isledovanije o dialektach armjanskavo jazyka Բեդերսպուրկ 1869. Patk. šfov. = Կ. Պ. Պատկանեան, Materialy dlja armjanskavo šfovvarja, I. II. Բեդերսպուրկ 1882-84. Patm. Vr. = Պատմութիւն վրաց. Վենետիկ 1884. Pet. Gramm. = Petermann, Grammatica linguae armeniacae. Պերլին 1837. Plat. = Պղատունի թարգմանութիւն Հին Հայերէն (գրաբար). Proleg. Aphr. = Prolegomena in Apraa-

tis Sapientis Persae Sermones Homileticos, von F. Sasse. Լայպցիկ 1878. Riggs Gramm. = Riggs, A grammar of the modern Armenian language, as spoken in Constantinople and Asia Minor. Երկրորդ տպագր. 1856. Sam. v. Ani. = Սամուէլ Անեցի: Ժամանակագրութիւն, ժ. դար. S. Sarg. կամ Sarg. = Ս. Սարգսեանց, Ազգութեան բարբառը (Զօգ), Քերականութիւն Ազգութիւնի գաւառաբարբառին, ընթերցուածներով Հանդերձ, Մոսկուա 1883. Sis. = Սիսական, Հ. Ղ. Աւիշանի. Վենետիկ 1893. Sisv. = Սիսուան, Հ. Ղ. Աւիշանի, Վենետիկ 1885. S.-R. Bb. = Ասորի-Հոգով մեական Դատաստանագիրք, Հրտ. Bruns et Sachau. 1880. Sir. = Շիրակ, Հ. Ղ. Աւիշանի. Վենետիկ 1881. Smp. Chron. կամ Chron. Smp. = Սմրատայ ժամանակագրութիւն (Տարեգրք). (Հրատ. Տիւրքիէի ի "Historiens des Croisades I."): Smp. Rb. = Կիլիկեան խմբագրութիւն Մխիթար Գօշի Դատաստանագրոց՝ ի ձեռն Սմրատայ. (Քաղուածներով առ Յովնանեանի, Հետազոտութիւնը), վերջին ընդհանրապէս H կրով պիտի նշանակուի թիւերու քով. Tał. = Տաղարան, Հին երգարան. Tom. Dial. v. Tifl. = A. Thomson, Istoriceskaja Grammatika Sowremennavo armjanskavo jazyka goroda Tiflisa. Բեդերսպուրկ 1890. Tom. Dial. v. Ach. = A. Thomson, Kratkij očerk fonetiki i morfologii achalcychakavo govora (ի "Lingvisticskich", I. Բեդերսպուրկ 1887). Բեդերսպուրկ 1887. Tonaç. = Տոնացոյց, Wb. = Wörterbuch (Բառագիրք Հայկական լեզուի). Վենետիկ 1836-37, Հտ. 2. WZKM. = Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes: ZDMG = Zeitschrift der deutschen morgenlandischen Gesellschaft. — Ասոնցմէ զատ, մանաւանդ Հին Հայերէնի Համար, Հետեւած ենք Հիւպիմանի Arm. Gramm. ի մէջ զործածուած Համառոտագրութեանց:

Գ. - Ի միջի այլ Համառոտագրութեանց յիշեմք եւս.

1). Հայերէն լեզուներ. aa. = (altarmenisch) Հին Հայերէն (գրաբար). ma. = (mittelarmenisch) միջին Հայերէն. na. = (neuarmenisch) նոր Հայերէն.

menisch) նոր հայերէն (աշխարհաբար). nwa. = (neuestarmenisch) արեւմտեան նոր հայերէն. noa. = (neuostarmenisch) արեւելեան նոր հայերէն. wa. = (westarmenisch) արեւմտեան հայերէն. oa. = (ostarmenisch) արեւելեան հայերէն. ol. = (klassisch) դասական, այսինքն է հին հայերէն. kl. = (kilkich-mittelarmenisch) կիլիկեան միջին հայերէն:

Համագոր են նաեւ AA, MA, NA, և այլն. Արդի գաւառաբարբառներու համար հետեւեալ նշանները կը գործածուին. Ach. = Գաւառաբարբառ Ալաշխայի. Ag. = Ագուլիսի (Չօկ). Ak. = Ակնայ (Egin). Ast. = Աւտարակի. Astr. = Ատրախանի. Choy. = Խոյի. Er. = Երեւանայ. Jlf. = Ճուլֆայի. Kr. = Գարապաղի. Ms. = Մշոյ. Nch. = Նախիջևանի (Տոնի վրայ). Pol. = Լեւհաստանի (Kuty). Sr. = Ասորոց. Tf. = Թիֆլիզի. Tk. = Եւզովիոյ (Tokat). Tr. = Գաւառաբարբառ Է. Պոլսոյ և Փոքր Ասիոյ կամ Տանկաշայոց. Wn. = Վանայ. Zt. = Զէյթունի (Ունիայ). Աստիք երբ զլիարգրով չըլլան, համապատասխան ածականաց տեղ կը ծառայեն, այսպէս. pol. = լեհահայ, tr. = տանկահայ և այլն:

2). Օտար լեզուներ. afr. = (altfranzösisch) հին գաղղիերէն. ahd. = (althochdeutsch) հին բարձր գերմաներէն. arab. = (arabisch) արաբերէն. byz. = (byzantinisch) բիւզանդական. it. = (italienisch) իտալերէն. mhd. = (mittelhochdeutsch) միջին բարձր գերմաներէն. mlt. = (mittel-lateinisch) միջին լատիներէն. np. = (neupersisch) նոր պարսկերէն. phl. = (pehlevi) քնչիւի (հին պարսկերէն). skr. = (sanskrit) սանսքրիթ. syr. = (syrisch) ասորերէն. türk. = (turkisch) տանկերէն, և այլն:

Դ.՝ — Հին հայերէնը Հիւսիսային ներքու ծած գրութեան համեմատ տառադարձուած է. միայն է գրին համար մինչեւ հիմա գոր-

ծածուած ք նշանին տեղ պիտի գրուի Է. Նոր հայերէն ձեւերու տառադարձութիւնն ըստ կարելւոյն միջին հայերէնին հետ համաձայն եղած է: Գործոյս ընթացքին մէջ ասոնց մասին քանի մը պատահական անճշգրտութիւններու համար ալ կը յուսանք հանդիպել ներդամութեան:

Շարայարելի

ՀԱՆԴԷՍ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ. Գիրք 2. CHANTS ARMÉ-
Հրարիէ Աւ-Քիւն-Է. NIENS (Recueil de).
Թիֆլիս 1899. Խոր. Լ. Եղիշ-Երեւ. Փա-

ԲԱՒԱՅՈՒՅԱԿ, պա- րիկ 1900.
տառադարձ. Տ. Ն. Տ-Եւ-Եւ-
րեւ. Կ. Պոլսոյ 1900.

Ս Ի քանի տարիներէ ի վեր Ռուսաց դրակա-
նութեան մէջ եղական համարա մ'ունի թատրոնի
վեցամսեայ հանգչը, զոր կրնանք նոյն իսկ գիրք ա-
նուանել. մեր առջեւ ունինք նոյն հանգիսի վերջին
հրատարակութիւնը՝ որ կազմուած է 156
ԹԱՏՐՈՆ մեծադիր էջերէ: Հանգիսի խմբագիրն
Պ. Ար. Թարխանեան՝ առանց վնասու-

լու իր թերթի ներթափան ոչ նախանձելի ժինակէն,
ամէն լինքն կը թափէ լոկ ի զարգացումն նայ դրակա-
նութեան՝ իր թերթն թէ թատրոնական յօդուածներով
և թէ թատրոնի վերաբերեալ պատկերներով զար-
գարելի և պատուաւոր հանդիսացները: Պ. Թարխանեան
իր հանգիսին մէջ խմբագրած է առաստայ նշանաւոր
զրագիրաց և թարգմանչաց գրութիւնք և թարգմա-
նութիւնքը: Պ. Թարխանեանի զբաղան աշխիթներն են
Պ. Պոշեան, Ա. Մատուրեան, Ն. Պարամեան, Ս.
Սարգսեան, Վ. Փափաղեան, Յ. Թումանեան, և այլն:
Հանգիսի առաջին յօդուածն է թարգմանութիւն Les
Tenailles «Հիւսնիներ» ծաղրաթատր (comédie), զոր
գրած է Բոլ Հերմիէ: Այս թատրը զօրիկ է մի նշա-
նաւոր դրուիչ դրութեան ոճ. հակադասելի և պարզ ըս-
ցաբարութեամբ կը պատկերէ խռչմ և համբարատար
փեսայի մը նեղութիւնները՝ որ կը կրէ իր նարսէն, որ
սպորդիստը ընթացքով մը նոյն իսկ անհարգաւորի
մը կ'ունենայ, և այդ եղեան ըստ տարիներ վերջ
կ'իմանայ իւր երկին՝ և ապաւորեալ կը պատկեր-
կինն կը միմեծ, թեւեւ ինքն առաջ զայն կը կամեար.

* Այս մասը Թարգմանեցիկնք միայն երկու
հիշդ աւելցուածեան համար, որովհետեւ անոր
մէջ մինչ այս տառադարձութեանք առիթ պի-
տի չունենանք: